

Laudáció Kiss János akadémiai székfoglalójához

Örömmel vállaltam Kiss János laudációját akadémiai székfoglalóján. Idős koromnál fogva a Győri Balett működését a megalakulás pillanataitól, örömeit, sikereit és gyötrelmeit éveken keresztül különös érdeklődéssel figyeltem. A társulat több évtizedes működése, egyes hullámvölgyek ellenére a 20. századi magyar táncművészet egyik sikertörténete.

Kiss Jánost a későbbi tánclexikonok nem elsősorban, mint koreográfust fogják megemlíteni. Remélem, hogy a majdani szócikkek írói ennek ellenére egy nagyszerűen működő társulat egyik meghatározó létrehozójaként fogják jellemezni. A megalakulás megszervezése, a sikeres Markó-korszak, az újjászervezés gyötrelmei, majd a felvirágzó újabb világsiker után ez olyan teljesítmény volt, mint bármelyik művészeti ág egyik kimagasló alkotása. Az ő akkori fáradhatatlan munkálkodása nélkül elképzelhetetlen lett volna a Győri Balett létrejötte. Véleményem szerint ez a tevékenység a legsikeresebb alkotó munkával egyenértékű. Az elmúlt évtizedekben sok nagyszerű színházi, vagy más művészeti alkotóműhely talán nem szűnt volna meg, ha olyan elkötelezett, vasakarátú személyiség létezett volna közöttük, mint Kiss János.

A méltatásomat a székfoglaló dolgozat által követett időrendi sorrendben folytatom. Az Akadémiára beköszöntő írást, mint a régmúlt és a mai történeteket figyelő kívülálló kollega, hitelesnek és korrektnek értékelem. Kiss János szellemiségét ismerve jóleső érzéssel állapítom meg, hogy egyes történetekről részleteiben szerényen, visszafogottan ír.

A megalakulás

Az 1970-es évek végén, mikor Markó Iván a Béjart Balett sikeres szólistája hazalátogatott, az Állami Balettintézet végzős növendékei (18-20 évesek) felkérték egy vizsgakoreográfia elkészítésére. Ezek a végzős növendékek – közöttük Kiss János – igencsak elégedetlenek voltak akkori elég eseménytelen, langyos táncéletünkkel. Ők egy kivételesen tehetséges, szellemiségében friss osztály volt. Ha a szakma meg is szól, elmondom, hogy véleményem szerint az 1961-ben alakult Pécsi Balett hírneve azokban az időkben már kissé megkopott.

A friss szellemiségű osztály újdonságra vágyott. Nem kívántak a klasszikus, akadémikus balett szolgálatába sem állni. Ezt így gondolták annak ellenére, hogy az Opera Balett már jegyezte Seregi László munkáit (például a Spartacust). Úgy látszik, hogy a számukra készült sikeres Markó koreográfia, a Nap Szerettei képviselte azt a szellemiséget, amit ők mindnyájan elvártak. Az akkor nagyon fiatal növendék, Kiss János a fáradhatatlan szervezési küzdelem élére állt. Mi idősebbek tudjuk, hogy abban az időben ez egy kisebb lázadásnak tűnt. Sokan tudtuk, hogy ez a munka milyen óriási küzdelem lehetett, napi részleges sikerekkel és napi bukásokkal. Elmondhatjuk, hogy a Győri Balett súlyos szellemi győtrelemek és küzdelmek közepette alakult meg. Ennek legfőbb vezetője, szószólója a fiatal Kiss János volt. Úgy látszik a sors fantasztikus szervezőkészséggel, diplomáciai tehetséggel és nem utolsó sorban fáradhatatlan elszántsággal áldotta meg. A táncművészetben kevés példa van erre. A szervezést az is lassította, hogy az akkori magyar táncművészet hivatalos és személyes képviselői közül sokan nem nézték jó szemmel ezt a számukra bántóan dinamikus törekvést. Valószínű, hogy túlságosan lázadónak tekintették ezeket a fiatalokat, akik minden bizonnyal sokszor megfélemlíthettek a kifinomult polgári kommunikációs modorról. Akkori táncéletünkben ezt sokan nem érezték kívánatosnak. A korabeli politikai légkörben ez rossz ómennek számított. Ezt majd később szintén a tánc történetészeknek kell részletesen feltárniuk.

A Markó-korszak

A társulat végül is megalakult. Elkezdte sikert sikerre halmozó munkáját. A Győri Balettet újabb és újabb újdonságnak számító bemutatói az akkori országos színházi élet talán legkeresettebb társulatává tették. A valamikor "lázádo" fiatal művészek néhány év alatt kitűnő felnőtt előadóművészek lettek, a nagyközönség lassan név szerint is megismerte őket. Jómagam némi idő múlva közeli is megismertem Markó Ivánt és Gombár Juditot. Szegeden még közös produkciónk is volt, a Szarvassá Válozott Fiak. Hál istennek kirobbanó sikerrel mutattuk be. Ebben az időben Markó Ivánékkal szoros barátságban voltunk. Gombár és az én feleségem, Foltin Jolán csodálatosan főztek. Sokszor ültünk egymás asztalánál Győrben, Csillaghegyen és a Népszínház utcában. A hosszú beszélgetések alatt lassanként kiderült számomra, hogy a nagyszerű művész házaspár sikeres együttműködése során néha komoly feszültségek is jelentkeztek. Csak sejthetem, de az az érzésem, hogy az együttes tagjai 10-12 éves együttműködésük alatt mind jobban érezhették a háttérben élesedő feszültséget.

Akkor már nagyon jól ismertem Kiss Jánost - nem írok erről -, de sejtem, hogy szervezőtehetségére és emellett nagyszerű lélekismeretére ezekben az időkben nagyon nagy szükség lehetett. Olyan volt, mint egy kitűnő lelkipásztor. Ő akkor már Markó legközelebbi munkatársa volt. Gondolom nagyon sokat tett azért, hogy a feszültségek enyhüljenek, és ha lehet, ne zavarják az egyébként továbbra is sikeres munkát.

Kiss János ezt a nagyon fontos, és az együttest a kritikus pillanatokban továbbéltető tevékenységet a székfoglaló írásában szerényen elhallgatja. Ezek a feszültségek sajnos 1991-ben már átszakították a lélektani gátat, és Markó váratlanul elhagyta az együttest. Kiss János ez esetben is igyekszik írásában mesterét illetően finomítani a mindenki számára döbbenetes történeteket. Az ellentétek a megbeszélések ellenére mégis a végső szakadáshoz vezettek. Ennek részleteit Kiss János a tisztességének megfelelően nem ismerteti. Emiatt az általam tudott dolgokat nekem sincs jogom feltárni.

Az újrakezdés

Egy évtizednyi csodálatos munka során, a mindennapi próbákon mesterével együtt a táncos teste és lelke recseg és ropog. E nagyszerű korszak után a társulat számára ez a történet szörnyű trauma lehetett. Egy ilyen megrázkódtatás mindenütt a világon összeomláshoz, megszűnéshez vezethet. Mi kívülállók meg voltunk győződve róla, hogy ez fog történni.

És most következett el Kiss János csodálatos küldetése. A valamikori fiatal „szellemi forradalmár” küzdőképessége és tehetsége párosult felnőtt kori pszichiáteri képességével. Megkezdődött az az elévülhetetlen tevékenysége, mellyel példát mutathat a világban bárhol hasonló kataklizmán átesett társulatoknak. Ez a kegyelmi állapot hozzásegítette a Győri Balettet a lelki és testi megpróbáltatások ellenére is, hogy újrakezdjék sikeres táncszínházi munkájukat. Ez a lelki fájdalmakkal és sok-sok küzdelemmel járó munka, melynek élére állt, teszi méltóvá Kiss Jánost, hogy a Magyar Művészeti Akadémia tagjává válassza. Mindezekhez hozzájárul még az a társadalmi tevékenység is, amit a magyar táncművészetért tesz a nap minden órájában, Úgy látszik ebben is fáradhatatlan és ezzel is kiérdemli, hogy a Magyar Művészeti Akadémia tagjai közé emelje.

Novák Ferenc